

Bakalářská práce

2015

Alena Waltová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Nabonid a jeho úloha v historickém vývoji

Mezopotámie

Alena Waltová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra Blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Nabonid a jeho úloha v historickém vývoji

Mezopotámie

Alena Waltová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Pecha, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškeré použité podklady, z nichž jsem čerpala informace, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a citovány v textu podle normy ČSN ISO 690.

V Plzni, duben 2015

Poděkování

Ráda bych poděkovala za vedení mé práce panu PhDr. Lukáši Pechovi, Ph.D., který mi vstřícně poskytl nejen své odborné znalosti, ale i užitečné materiály. Dále chci poděkovat mé rodině a partnerovi za podporu a trpělivost.

Obsah

1. Úvod	1
2. Chaldejci	3
2.1 Chaldejská dynastie	3
2.2 Nabonidův původ	4
2.2.1. Nabonidův otec	5
2.2.2. Adad-guppi.....	6
3. Nabonid: cesta k moci.....	10
4. Nabonid – stavitel	13
5. Nabonid a náboženská reforma.....	18
5.1 Babylonský panteon	18
5.2 Vztah k bohům: láska, úcta, strach	19
5.3 Oslava Nového roku.....	21
6. Nabonid a oáza Tajmá	23
6.1 Nabonid a Bible.....	25
6.2.1. Belšassar a Bible	26
6.2 Návrat do Babylonu	28
7. Nabonid a Kýros Veliký.....	29
7.1 Dobytí Babylonu v Kýrově cylindru.....	29
7.2 Dobytí Babylonu – Hérodotos	32
7.3 Nabonidova kronika.....	33
7.4 Nabonidův pád	34
Závěr	36
Bibliografie.....	38
Resumé.....	40
Seznam příloh.....	42
Přílohy	43

1. Úvod

Úkolem a cílem této bakalářské práce bude zhodnocení postavy krále Nabonida a jeho role, kterou v historii starověké Mezopotámie sehrál. Úloha tohoto posledního babylonského krále bude shrnuta s přihlédnutím na ekonomické, politické, sociální i historické souvislosti, jež tuto dobu na Předním východě provázely. Nutno je rozebrat i mezinárodní politiku a změny v rozložení sil předovýchodních mocností této doby.

Výběr tématu ovlivnil můj zájem právě o toto období, jelikož s tímto panovníkem skončilo trvání říše, jejíž počátky se datují již do 3. tisíciletí před naším letopočtem. Nabonid se svým působením přičinil k rozkladu a zániku jednoho impéria a umožnil tak vzkvétat impériu navazujícímu, a to Persii v čele s Kýrem Velikým. Právě dlouhé trvání Babylonského státu a její náhlý konec vzbudil mou zvědavost a samotná postava Nabonida se ukázala být velice zajímavou a vhodnou k dalšímu zkoumání. Vynasnažím se zjistit veškeré možné informace o pádu Babylonie a důvodech, proč k němu nevyhnutelně muselo dojít. Mohl za destrukci říše s tak bohatou historií jeden panovník, nebo se ocitl ve víru událostí, které nelze za žádných okolností ovlivnit?

Nabonidův původ není zcela objasněn, avšak je nezbytné zabývat se i touto kapitolou králova života. Tak jako nejasně jeho život začal, tak i skončil a nad jeho závěrečnou fází života by se dalo polemizovat. Je ovšem samozřejmostí, že zde bude nastíněno několik teorií, které by mohly naznačovat, za jakých podmínek dožil.

Bakalářská práce se nadále zaměří i na osoby popř. události, které Nabonida ovlivnily: kupříkladu jeho matka Adad-guppi, kněžka zasvěcená bohu Sínovi, po níž zdědil lásku a oddanost k měsíčnímu božstvu. Právě zvelebení chrámu Sína bylo námětem Nabonidových nápisů. Svatyně Echulchul se nacházela ve městě Charrán. Ve stejném městě vykonávala Adad-guppi svou kněžskou službu, jež je zmiňována v nápise, který popisuje její biografii. Při boji Babyloňanů a Médů proti Asýrii byl Charrán zničen, protože právě zde bylo impérium Asýrie definitivně poraženo. A proto právě Nabonid se cítil být povinován rekonstrukcí svého milého města.

Další důležitou otázkou, kterou je nutné se zabývat, je odjezd Nabonida z Babylonu na Arabský poloostrov, kde zůstal po většinu doby své vlády v oáze Tajmá, která se mu stala útočištěm na dlouhá léta, zatímco jeho syn Belšassar vládl

říší. Jaké kroky vedly Nabonida k rozhodnutí, aby opustil Babylon a hájil zájmy svého království ze vzdálených končin a ne z centra?

Pro rekonstrukci Nabonidovy vlády bude nejlépe přihlížet k dobovým pramenům, kde bude důležité rozlišit historiografii od politické propagandy Chaldejské dynastie nebo naopak jejich nástupců Achaimenovců. Nápis známý pod názvem Hanopis na Nabonida, jenž byl sepsán v období vlády Kýra II. Velikého, je zdárným důkazem právě propagandistického očerňování jeho politického předchůdce. Ovšem vlastní Nabonidovy nápisy jsou pravým opakem: zde je vyzdviženo, přikrášleno a zveličeno vše, co bylo nutné k tomu, aby se král jevil jako velký a mocný vládce, zároveň však oddaný a poslušný služebník bohů. Důležitým zdrojem je také nápis Nabonidovy matky, který je psán jako autobiografie. Životopisné dílo zřejmě nenechala sepsat samotná Adad-guppi, jelikož v závěru se zmiňují pohřební obřady vykonávané po její smrti.

Nutno připomenout, že královské nápisy babylonských panovníků se zaměřují především na stavební činnost, jelikož rekonstrukce či stavby nových paláců a hlavně chrámů byly brány jako bohulibý čin. Panovník se tedy demonstruje jakožto stavitel. Rozsáhlé stavební nápisy jsou ovšem na úkor nápisů válečných. Popisy bojů jsou většinou shrnuty v několika větách, a proto je nutné zaměřit se na prameny z jiných říší. Tato bakalářská práce bude vycházet z monografií, které shrnují právě tyto „nebabylonské“ válečné informace.

Zajímavými prameny jsou i díla pozdějších autorů. Někteří totiž nepřihlíželi k hliněným tabulkám a zaznamenávali jen to, co se dochovalo v orální tradici. Řecký velikán Hérodotos ve svých Dějinách mimo jiné popisuje dobu vlády Nabonida, jeho předchůdců i jeho zhouby – Peršanů. K těmto autorům je ale nutné přistupovat kriticky. Mnohé historické události se dochovaly v nepřesném znění, či byla část zapomenuta. Když se tak stalo, Hérodotos vyplnil bílá místa dějin bájemi, nebo si sám domyslel, co se asi mohlo přihodit. Právě proto je nutné jeho dílo srovnávat i s jinými, nelze ho však vynechat úplně, už pro jeho historickou hodnotu.

2. Chaldejci

Chaldejci se zapsali do dějin, jako poslední dynastie vládoucí v Babylonii. Ovšem o Chaldejcích nelze rovnou uvažovat jako o dynastickém uskupení či o vládnoucí vrstvě.

Počátky Chaldeců jakožto etnika pronikajícího na území Babylonie se datují od 9. st. př. n. l., kdy se začíná hovořit o lidu země Kaldu. Jejich původ není jasný, ale měli zřejmě vazby na západosemitské populace nejspíše z jižní Mezopotámie a Perského zálivu. Tvořili kmenová uskupení, z nichž největší byli Bít-Dakkuri, Bít-Amukkáni a Bít-Jakíni. V čele kmenů stáli náčelníci. Mluvili vlastním jazykem, který lze podle dochovaných jmen přiřadit k dialektům aramejštiny. Ačkoli se jednalo o kmeny především válečnický založené, usadily se ve venkovských oblastech Babylonie¹ a postupem času se chaldejské etnikum přizpůsobilo životu usedlých obyvatel.²

2.1 Chaldejská dynastie

Novobabylonské období naplňuje konec 7. st. př. n. l. a pokračuje dále až do roku 539 př. n. l., kdy dlouhou éru babylonskou nahradila éra perská. S novobabylonským obdobím je neodmyslitelně spojena poslední vládnoucí dynastie Chaldeců.

Chaldejci vládli na území Babylonie od roku 626 př. n. l., kdy se uzurpátor Nabopolasar zmocnil trůnu poté, co moc Asýrie povážlivě upadla a nemohla nadále uplatňovat nadvládu nad doposud podmaněnou Babylonii.

O deset let později, když se Nabopolasarovi podařilo stabilizovat svou moc, se spojil s Médy v boji proti Asýrii. Médský král Kyaxarés tak s Nabopolasarem drtivě porazil Asyrskou říši, jejíž poslední odpor byl ukotven ve městě Charrán, který byl roku 609 př. n. l. zničen.³

¹ OPPENHEIM, A., *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. s. 123-124.

² PECHA, L. *Babylonie*. s. 74.

³ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku*. s. 139 – 140.

Po Nabopolasarově smrti nastoupil na trůn korunní princ Nabukadnesar II. Podobně jako jeho otec byl i on výborným válečníkem a díky těmto schopnostem vydobyl na Egyptu strategické město Karchemiš.⁴

Roku 597. př. n. l. Nabukadnesar II. dobyl Jeruzalém, ve kterém předtím proběhla protibabylonská vzpoura. Dobytí Svatého města provázela i deportace obyvatel, v Bibli známé jako „babylonské zajetí Židů“.⁵ Nabukadnesar vládl nad Babylonií pevnou rukou dlouhých třiačtyřicet let.

Jeho syn a nástupce Amél-Marduk vládl pouhé dva roky (561 – 560 př. n. l.). Amél-Marduk byl svržen a zavražděn švagrem Neriglissarem, který se pak sám stal králem. Ani Neriglissar nestál v čele Babylonie dlouho, jelikož již po třech letech vlády se na trůně usadil jeho syn Lá-abáš-Marduk, ale jeho nástupnictví nebylo uznáno po celém území. Proto Neriglissarova syna stihl stejný osud jako Amél-Marduka, protože byl svržen při povstání, které vyneslo na trůn Nabonida.⁶

Nabonid byl dovršitelem chaldejské dynastie⁷ a po něm nastupuje vláda Achaimenovců.

2.2 Nabonidův původ

Ačkoli byl Nabonid posledním panovníkem chaldejské dynastie, nebyl nijak rodově spřízněn se svými předchůdci. Jeho původ je opředen několika neznámými, které se vědci snaží odhalit mnohými teoriemi. Nepanuje jednoznačný názor, kdo byl jeho otec a o původu Nabonidovy matky lze také pouze spekulovat, a proto i samotný Nabonid nemusí být chaldejské krve.⁸

Nejsou známa data Nabonidova narození ani smrti. Jeho jméno, v původní podobě Nabû-na'id, znamená: „Nabû buď pochválen“, nebo „Nabû je veleben“. S určitostí víme, že jeho jméno je akkadského původu. Stejně tak je tomu u jména jeho matky, Adad-guppi, což znamená „Adade – buď zachován“.⁹

⁴ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 159.

⁵ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku*. s. 141.

⁶ KUHRT, A. *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*. s. 597.

⁷ viz příloha 1. Novobabylonská dynastie: Nabonidovi předchůdci.

⁸ viz příloha 2. Nabonidův rodokmen.

⁹ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen*. s. 9 – 10.

2.2.1. Nabonidův otec

O Nabonidově otci se dochovalo jen skromné množství informací. Spíše se jedná jen zmínky v rámci jiných textů. Většinou Nabonid uvádí otcovo jméno a připojí za něj určitý přívlastek.

Otec posledního novobabylonského krále byl pojmenován Nabû-balāssu-iqbi. Jeho původ není zřetelně nastíněn, ale Nabonid ho častuje velmi vznešenými tituly. Lze tedy uvažovat, že Nabonidův otec měl vysoké, či alespoň důležité postavení.¹⁰

Například v jednom ze svých nápisů Nabonid uvádí:

řádky 1 a 12

Já jsem Nabonid, král Babylonu...

*syn Nabû-balāssu-iqbiho, moudrého prince...*¹¹

V následující ukázce se setkáváme s dalšími tituly:

řádky 1 a 9

Já jsem Nabonid,...

*syn Nabû-balāssu-iqbiho, odvážného rádce, uctívatele bohů a bohyň.*¹²

Další zmínky o otci se objevují ve fragmentálním nápisu:

řádky 1 a 20

Já jsem [Nabonid...]

*syn Nabû-balāssu-iqbiho, prince, který se obává velkých bohů.*¹³

Nabonid se k původu či úřadu svého otce vyjadřuje poskrovnu. V náznacích lze rozpoznat, že otce si Nabonid velmi vážil, protože se objevuje ve více jeho nápisech. Zůstává však otázkou, proč nezmínil i otcovy skutky, nebo jeho funkci. Mohl například skrývat nízký původ předků a zároveň učinit sama sebe v očích ostatních mocnějším a schopnějším.

¹⁰ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire.* s. 16 - 18.

¹¹ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen.* s. 349.

¹² LANGDON, S. *Die Neubabylonische Königsinschriften.* s. 253.

¹³ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen.* s. 475.

2.2.2. Adad-guppi

Adad-guppi, Nabonidova matka, byla kněžkou měsíčního boha Sína ve městě Charrán.¹⁴ V Mezopotámii existovala stará tradice, kdy byly dcery panovníků či velmožů předány do služeb bohům. Není tomu jinak u kněžských funkcí v Sínově chrámu v Charránu, kde byly dívky vykonávající službu měsíčnímu božstvu taktéž vznešeného původu. Ovšem s určitostí nelze říci, zda Adad-guppi byla skutečně Sínovou kněžkou, ačkoli jisté vazby ji k tomuto božstvu nepochybně pojily.

Charrán ležel na území Asýrie (ačkoli se nacházel na hraničním území dnešního Turecka a Sýrie) a stal se rovněž útočištěm posledního asyrského krále, který zde byl poražen Médy a Babyloňany. Mohlo by tedy přijít na mysl, že Adad-guppi byla dcerou asyrského šlechtice, jenž po vzoru prapředků chtěl touto cestou uctít své bohy.¹⁵ Ani Nabonid za starodávnou tradicí nezaostal a ustavil vlastní dceru kněžkou v Sínově urském chrámu.¹⁶ Princezna En-nigaldi-Nanna v Uru vykonávala stejnou službu jako její babička v Charránu. Nabonid jednal podle vzoru Sargona, krále Akkadu, který žil téměř 2000 let před Nabonidem a který rovněž svou dceru zasvětil do kněžské funkce.¹⁷

Lze předpokládat, že Adad-guppiny předci žili v Charránu až do jeho zničení roku 609 př. n. l., v této době mělo být Nabonidově matce již 39 let.¹⁸ Je možné, že sám Nabonid pocházel rovněž z Charránu a po matčině linii je asyrského původu. Důležité je ale zmínit fakt, že podle mezopotámské tradice, nesměly mít vysoce postavené kněžky žádné děti a museli si zachovat doživotní panenství.¹⁹ Přesto je Adad-guppi ve svém nápise prezentována jako obdivuhodná ctitelka bohů, z čehož vyplývá, že nemohla mít natolik výsostné postavení, když ani po porodu neztratila úctu ostatních.

Adad-guppi se narodila ještě v době, kdy byla Asýrie silnou mocností. Zažila vlády všech králů chaldejské dynastie a dostalo se jí té pocty, že viděla i svého syna usedat na trůn.

¹⁴ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 162.

¹⁵ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu*. s. 167 a 170.

¹⁶ KUERT, A. *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*. s. 598.

¹⁷ ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 201.

¹⁸ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen*. s. 10.

¹⁹ BIČ, M. *Při řekách babylónských*. s. 82 a 199.

Zemřela v úctyhodném věku 104 let a byla pohřbena náležitě jako královna matka.²⁰

Do dnešních dnů se dochoval nápis fiktivní autobiografie Adad-guppi, skládající se ze tří částí. V první je zaznamenán život Nabonidovy matky a její věrná a útrpná služba Sínovi. V druhé části jsou pak zmíněny pohřební obřady, které byly Nabonidem vykonávány po její smrti. A konečně ve třetí části následuje výzva budoucím generacím, aby nadále uctívaly měsíční božstva.²¹

Úryvek z Adad-guppiiny autobiografie (překlad podle J. Proseckého):

Část I. řádky 1 – 10

*„Já jsem Adad-guppi, matka
Nabonida, krále Babylónu,
ctitelka Sína, Ningaly, Nuskua
a Sadarnunny, bohů mých,
jejichž božství jsem od dětství svého ustavičně vyhledávala.
Neboť v šestnáctém roce (vlády) Nabopolassara,
krále Babylónu, Sín, král bohů, se na své město
a na svůj dům rozhněval, na nebesa vystoupil, město a
lidé v něm zpustošeni byli.*

...

řádky 13 – 15

*Každodenně bez ustání,
jsem uctívala Sína, Šamaše, Ištaru a Adada po celý život svůj
na nebi i na zemi.*

...

řádky 17 – 21

*Lemu roucha boha Sína, krále bohů, jsem se dotýkala nocí i dnem,
mé oči na něm spočívaly, v modlitbě a s pokorou
klečela jsem před ním (!) řkouc: 'Kéž se vrátíš
do svého města, kéž lidé černých hlav
tvé vznešené božství uctívají!'*

²⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 163.

²¹ PROSECKÝ, J. „Královské knihy“ staré Mezopotámie. s. 63.

...

řádky 29 – 33

*Od dvacátého roku (vlády) Aššurbanipala, krále Asýrie, kdy
jsem se narodila,
do čtyřicátého druhého roku (vlády) Aššurbanipala, třetího
roku (vlády) Aššur-etellu-iliho,
syna jeho, dvacátého prvního roku (vlády) Nabopolassara,
čtyřicátého třetího roku (vlády) Nabukadnezara,
druhého roku (vlády) Amél-Marduka, čtvrtého roku (vlády)
Neriglissara,
po devadesát pět let Sín, král bohů nebes a země*

...

řádek 35

s radostí pohlížel na mne a na mé dobré skutky,

...

řádky 37 – 41

*Pro Echulchul, příbytek boha Sína,
jenž se nalézá ve městě Charránu, jeho oblíbeném sídle, on
se upokojil (a)
slitoval. Sín, král bohů, pohlédl na mne a
Nabonida, (mého) jediného syn, plod nitra mého, ke království
povolal, království Sumeru a Akkadu*

...

řádek 44

vložil do jeho rukou.

...

Část II. řádky 29 – 36

*sto čtyři dobrá léta v úctě k Sínovi, králi bohů,
mi dal, při životě mne zachovával. Pohled mých očí
je jasný, rozum můj je znamenitý, ruce a nohy mám zdravé,
má slova jsou vybraná, chutná mi jíst a pít,
mé tělo je v pořádku, srdce mé plesá.
Živé jsem viděla pravnučky své až do čtvrtého kolena,
syta jsem dlouhého života.*

*... Nabonida, krále Babylónu,
svého syna, Sínovi, pánu mému, jsem odevzdala. Dokud živ bude,
nezhřeší vůči tobě!*

...

Část III. řádky 5 – 10

*V devátém roce (vlády) Nabonida,
krále Babylónu, ode[šla]
za svým os[udem.]*

*Nabonid, král Babylónu,
syn (její), plod jejího nitra, miláček matky své,
mrtvolu její k pohřbu uchystal.²²*

²² PROSECKÝ, J. „Královské knihy“ staré Mezopotámie. s. 135-139.

3. Nabonid: cesta k moci

Je více než pravděpodobné, že Nabonidovy rodiče nepocházeli z královského rodu, tudíž ani jejich syn neměl mít právo ujmout se trůnu jakožto právoplatný následník.²³ Ačkoliv ale poslední panovník nebyl z rodu Nabukadnesara, pro své schopnosti si dokázal vládu uzurpovat.²⁴

Podle autobiografického líčení Adad-guppi její syn působil ve státních službách již za Nabukadnesara II. a Neriglisara,²⁵ a tak mu zřejmě dlouholeté politické zkušenosti prokrestily cestu ke zmocnění se trůnu.

Za vlády Nabukadnesara II. probíhala válka mezi Lýdií a Médií, již ukončilo 28. května 585 př. n. l. zatmění slunce, kteréžto si obě strany vyložily jako božské znamení a ze strachu spolu raději uzavřeli mír.²⁶ Podle Hérodota ono zatmění slunce předpověděl dle svých astronomických výpočtů Thales z Milétu.²⁷ Mírová smlouva byla sepsána pod patronátem Babylonie, v níž jeden ze svědků nese jméno Nabonid. Za tímto Nabonidem se uvádí i titul *ša eli âli*, což znamená: „*ten, kdo je nad městem*“. V jiné verzi se Nabonidovi připisuje hodnost *apil amêl šarri* – „*syn králova muže*“. Označení *ša eli âli* je funkce podobná místodržícímu nebo veliteli. Titul *apil amêl šarri* přiznává jeho držiteli knížecí hodnost a v klínopisných textech je zřídka kdy využívána.²⁸ Pokud se tedy jedná o stejného Nabonida, který později vládl Babylonii, zastával nejen výsostnou funkci na Nabukadnesarově dvoře, ale též představoval osobu vznešeného postavení.

Rovněž Hérodotos připisuje médsko-lýdijskou mírovou smlouvu babylóňanům. Hovoří o mírotvůrcích Labynétu z Babylonie, který se spolupodílel na míru se Syennesem z Kilikie.²⁹ Jiná teorie tvrdí, že mediátorem válčících stran byl sám vládce Nabukadnesar II.³⁰ Hérodotos ve svých *Dějínách* uvádí, že jméno Labynétos bylo dáno dvěma babylónským panovníkům, jak Nabonidovi, tak Nabukadnesarovi.³¹

²³ PECHA, L. *Babylonie*. s. 65.

²⁴ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu*. s. 167.

²⁵ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku*. s. 142.

²⁶ BIČ, M. *Při řekách babylónských*. s. 96.

²⁷ HERODOTUS. *The history of Herodotus*. s. 212.

²⁸ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire*. s. 29 - 31.

²⁹ HERODOTUS. *The history of Herodotus*. s. 211-212.

³⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 161.

³¹ ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 202.

Zůstává otázkou, kdo byl oním Labynétem, jenž byl Hérodotem označen jakožto signatář mírové smlouvy. Lze ho ztotožnit s některým babylonským panovníkem, nebo je to jakýsi funkcionář vykonávající pouhou vůli svého pána?

Předchozí panovník Lá-abáš-Marduk nebyl uznán jako legitimní vládce všemi městy, a proto vypukla za jeho vlády vzpoura, v jejímž čele stála babylonská elita. Při tomto povstání byl Lá-abáš-Marduk svržen a patrně zabit.³² Onu babylonskou elitu tvořily především vojenské špičky, mezi které patřil i Nabonid. Právě generálové dosadili na trůn nadějněho vysokého důstojníka, ačkoliv již byl ve středních letech.³³ Nový král se distancoval od jakéhokoliv nařknutí z účasti na této konspiraci, ale zůstává otázkou, jestli šedou eminencí stojící za komplotem nebyl jeho syn Belšassar, jehož politické ambice ho dokázaly dovést až k postu zástupce krále, jenž zastával povětšinu Nabonidovy vlády.³⁴

Nabonid se zmocnil vlády nad Babylonií v květnu roku 556 př. n. l.³⁵

Ve své kronice král uvádí, za jakých okolností usedl na trůn a popisuje svého předchůdce jako člověka nevážícího si Bohů, čímž dodává své uzurpaci trůnu větší míru legitimacy.

Úryvek z Nabonidovy autobiografie (překlad podle J. Proseckého):

Část IV. řádky 14 – 41

...

Bohyni Annunitu, jež sídlí v Sipparu-Annunitu, jež před nepřítelem své sídlo do Arrapchy přenesla, a Gutejci (je) zničili, Neriglissar obnovil její obřady, božským oděvem ji zahalil, (a protože) chrám její byl zpustlý, v Sipparu-Ammánu sídlo jí nechal zbudovat a oběti jí ustanovil. Když se naplnily dnové (a) on se vydal na cestu osudu, Lábaši-Marduk, jeho malý syn, jenž postrádal dobrého vychování, proti vůli bohů usedl na královský trůn. ...

Část V. řádky 1 – 34

Do paláce mne uvedli a všichni se vrhli k mým nohám a nohy mi líbali, vzdávající úctu mé královské moci. Na příkaz Marduka, pána mého,

³² KUHRT, A. *The Ancient Near East c. 3000-330 BC.* s. 597.

³³ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu.* s. 167.

³⁴ SAGGS, H. *Babylonians.* s. 169.

³⁵ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku.* s. 142.

k panování nad zemí jsem byl vyzvednut a cokoli si zmanu, toho dosáhnu, a sobě rovného nebudu mít. Já jsem mocný vyslanec králů Nabukadnezara a Neriglissara, předchůdců mých. Vojska jejich jsou svěřena do mých rukou, k rozkazu jejich nejsem nedbalý, myslí jejich potěšení působím. Amél-Marduk, syn Nabukadnezarův, a Lábaši-Marduk, syn Neriglissarův, ... zrušili, příkazy jejich ...

Část VII řádky 23 – 29

...

Do chrámu É-níg-gidru-kalam-ma-sum-mu před boha Nabúa, jenž vládu mou prodlužuje, jsem vstoupil. Spravedlivé žezlo, zákonitou panovnickou hůl, jež zemi rozšiřuje, do rukou mi vložil.

řádky 35 – 56

Upokojilo se srdce Marduka, pána mého. Bázlivě jsem ho sledoval s vroucí modlitbou a prosbou jsem vyhledal jeho sídlo, počal jsem se k němu modlit (a) svou myšlenku takto jsem mu sdělil: „Jsem-li já vskutku král, s nímž souhlasí tvé srdce, který (však) na královskou moc nepomýšlel, mně, neznalému, jemuž tys, pane pánů, ruce naplnil více než (těm) králům, které jsi povolal před dávnými (časy), aby vládli, prodluž mé dny, nechť dlouho trvají má léta, nechť pečovatelem jsem!“³⁶

Z předchozího textu lze vyčíst svědectví o jednomyslné shodě skupiny lidí, kteří umožnili Nabonidovi ujmout se nejsvrchovanější moci v Babylonii.³⁷ Nabonid své líčení zahalil pod roušku vůle Bohů a prezentuje se jako skromný muž, kterému bylo království nabídnuto, ale který se nijak nesnažil trůn získat. Až když si ho velcí Bohové vybrali za vládce a vložili mu do rukou odznaky moci, pak teprve pokorně přijal nabízenou funkci. Distančuje se tak od možného nařčení z uzurpace.

³⁶ PROSECKÝ, J. „Královské knihy“ staré Mezopotámie. s. 144-145.

³⁷ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire.* s. 72.

4. Nabonid – stavitel

Nabonid neproslul jen jako poslední král babylonský, jehož údělem bylo dovršit dějiny novobabylonské říše. Královské stavební nápisy dokazují, že panovníkovou vášní byly rozsáhlé rekonstrukce a stavební činnost. Nabonid se rovněž svým způsobem zajímal o historii, jelikož se ve svých nápisech zmiňuje i panovníky, kteří sahají až do 3. tisíciletí před naším letopočtem. Mluví o nich v souvislosti se stavbami chrámů, v jejichž základech našel zakladací dokumenty starých vládců.

Mimo jiné se jedná o panovníka dynastie akkadské, Narám-sína (2254 - 2218 př. n. l.). Narám-sín Nabonidovi přenechal svůj základní kámen v chrámu Ebabbar v Sipparu, který byl zasvěcen slunečnímu bohu Šamašovi a jeho družce Aje. Nabonid tento chrám celkově zrekonstruoval a jeho přestavbu vylíčil ve svých nápisech.³⁸ Šamaš měl svůj chrám Ebabbar tzv. *Bílý dům* v Sipparu, ale i ve městě Larsa.³⁹

Nabonid popisuje nález v Sipparu následovně:

Část II. řádky 46 – 55

Pro Šamaše, soudce nebes a země: Ebabbar, jeho chrám, který je v Sipparu Nabukadnesar, král dřívějších dob, postavil a staré základy jeho byly hledány, ale nenalezeny – tento chrám byl však postaven, ale již po 45letech se zřítily stěny

tohoto chrámu. Báł jsem se, měl strach, dostal bušení srdce a můj obličej byl hluboce zarmoucen, dokud jsem nevyvedl Šamaše (a) v jiném chrámu ho neusadil.

Tento chrám jsem vyzvedl a hledal staré základy...⁴⁰

...

Část II. řádky 57 – 59

Kopal jsem v zemi do hloubky, kde byl základní kámen Narám-sína, syna Sargona

... který žádný král přede mnou neviděl. Ať Šamaš, velký pán Ebarry, nalezne ve svém

³⁸ LANGDON, S. *Die Neubabylonische Königsinschriften*. s. 227.

³⁹ OPPENHEIM, A., *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. s. 150.

⁴⁰ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen*. s. 437.

srdci potěšení v příbytku svého chrámu...

...

Část III. řádky 6 – 10

...

Uchopil jsem ruku svého pána Šamaše a s radostí a jásotem jsem ho nechal v příbytku s radostí v jeho srdci. Nápis Narám-sínův, syna Sargonova, jsem spatřil, nepozměnil jsem ho, ale pomazal jsem ho mastí, obětoval obětní jehňata a uložil jej zpět spolu se svým nápisem na jeho místo.⁴¹

Nabonid se ale nezabýval stavebními činnostmi pouze na území Babylonie, jelikož mezi jeho další velkolepé stavitelské úspěchy musíme zařadit i chrám měsíčního boha Sína, jehož sídlo je v Charránu, ležícím v Sýrii.⁴² Sínův chrám Echulchul („dům velké radosti“⁴³) byl, stejně jako Charrán, zničen za médsko-babylonského válečného tažení proti Asýrii.

Médové a Chaldejci se spojili v proti-asyrskou alianci, aby tak nadobro zvítězili nad někdejším asyrským impériem, nyní ve stavu rozkládající se mocnosti. Médsko-babylonský válečný pakt byl stvrzen dynastickým sňatkem Nabopolasarova syna Nabukadnesara s médskou princeznou. Díky médské pomoci Nabopolasar dobyl důležitá asyrská centra např. Aššur, Ninive, Kalchu a nakonec Charrán.⁴⁴

Ale od Nabopolasarova dobytí Charránu v roce 609. př. n. l. nebylo město, natož chrám měsíčního boha Sína rekonstruován a nadále chátral. Až za Nabonidovy vlády byla podniknuta celková rekonstrukce, která město opět pozvedla.⁴⁵

Pohnutky vedoucí Nabonida k obnově Charránu, nebyly jen duchovního a emocionálního rázu. Jednalo se především o faktory politické a ekonomické,⁴⁶ jelikož Charrán ležel v bodě, kde se střetávaly trasy obchodníků z Médie a Lýdie.⁴⁷ Zmocnit se tak obchodního uzlu by zaručilo rozvoj města a hojné zisky.

Nelze však uvažovat, že Nabonida vedla ke stavební činnosti pouhá touha po bohatství. I kdyby králova úcta k bohům pramenila z pouhého strachu z jejich trestu, nemůžeme ji nepočítat jako další důvod, proč rekonstruoval tolik chrámů

⁴¹ LANGDON, S. *Die neubabylonische Königsinschriften*. s. 227.

⁴² PECHA, L. *Babylonie*. s. 65.

⁴³ SAGGS, H. *Babylonians*. s. 169.

⁴⁴ KUHRT, A. *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*. s. 590.

⁴⁵ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 140 - 142.

⁴⁶ MOUKARZEL, K. The Religious Reform of Nabonidus: A Sceptical View. In Geller, M. J. (ed.), *Melammu: The Ancient World in an Age of Globalization*. s. 163.

⁴⁷ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu*. s. 170.

a měst. Navíc jeho matka, Adad-guppi svého syna jistě vedla k niterné víře v mocná božstva.

Možná je rovněž teorie, že si panovník budoval Charrán pro svou vlastní potřebu, kdyby se snad situace v Babylonu vyostřila natolik, že by ho byl nucen opustit. Charrán by se tak stal skvělým útočištěm na periferii říše, avšak ne zcela vzdálený od původního centra. Nabonid by tak dále ovládal politické dění, ale byl skryt před opozicí.⁴⁸

Samotná obnova chrámu je popsána v Nabonidově cylindru z Echulchulu: Nabonid nejprve odhaluje sen, ve kterém se mu zjeví sám Marduk a poručí mu postavit Sínův chrám, pak se uchyluje k přímému popisu stavby a nalezení základních kamenů asyrských králů.

Část I. řádky 1 – 4

Já jsem Nabonid, velký král, mocný král, král světa, král Babylonu, král čtyř světových stran, udržovatel Ezidy a Esagily, jehož osud Sín a Ningal předurčili k vládnutí již v lůně mé matky...

Nabonid pak pokračuje pasáží o bohu Sínovi, který opustil Charrán a nechal ho Médy zničit, načež se do města vrátil, když Nabonid usedl na trůn.

Část I. řádky 15 – 32

Na počátku mé věčné vlády jsem spatřil sen: Marduk, velký pán a Sín, světlo nebes a země sešli dolů (a) Marduk ke mně promluvil: „Nabonide, králi Babylonu, se svými jezdeckými koňmi přivez cihly, vybuduj Echulchul a nech Sína, velkého pána vstoupit do svého příbytku.“ Bázlivě jsem řekl Enlilovi bohů, Mardukovi: „Tento chrám, který jsi přikázal stavět – je obklopen médskou hordou, jejíž síla je veliká.“ Marduk mi ale řekl: „Médská horda, o níž mluvíš, její země a králové, kteří jsou po jejích boku, přestanou existovat.“ Přiblížil se třetí rok a tu povstal proti nim Kýros, král země Anšanu, jako malý služebník se svým nemnohým vojskem a rozptýlil médskou hordu. Astyaga, krále médské hordy, zajal a svázaného ho vzal do své země. Slova velkého pána Marduka a Sína, světla nebes a země, jejich neměnných příkazů –

⁴⁸ BIČ, M. *Při řekách babylónských*. s. 82.

a vznešeného velení jsem se obával, byl ustaraný, měl rozbušené srdce a můj obličej se stáhl zármutkem.

Poté navazuje popisem o verbování vojsk po celém území babylonského státu a zřejmě obsazení Charránu.

Část I. řádky 37 – 40

Sín, Šamaš a Ištar, moji pánové mi svěřili vybudovat Echulchul, chrám Sína, mého pána, který kráčí po mém boku ve městě Charránu, který Aššurbanipal, král země Aššuru, syn Assarhaddona, krále země Aššuru, vládce, který ho postavil přede mnou.

...

řádky 45 – 47

Stříbro, zlato, drahé kameny a trámy z aromaticky vonících lesních stromů a cedrový olej s radostí a blažeností jsem položil na základy Aššurbanipala, krále země Aššuru, na základy Salmanassara, syna Aššurnasirpala, viděl jsem jeho základy pevně připevněné a zazděné.⁴⁹

Nabonidův popis stavby chrámu byl však jinak líčen v Charránu a jinak v Babylonu. Zatímco v Charránu lze Sína nazvat „Králem Bohů“, „Pánem Pánů“ a jinými vznešenými tituly, v hlavním městě tomu tak není. Silný Mardukův kult nedovolil Nabonidovi, aby vychválil své oblíbené božstvo před Mardukovými kněžími, aniž by ho za to čekal postih. Proto se uchýlil k popisu přijatelnějšímu a to takovému, že sám Marduk ho tímto vznešeným úkolem pověřil k radosti samotného Sína. Ovšem v Charránu se jméno Marduk objevuje zřídka.⁵⁰

Pro lepší srovnání rozdílnosti textů napsaných v těchto městech, následuje úryvek z charránské stély:

Část I. řádky 1 – 13

(Toto jest) velký skutek Sínův, který nikdo mezi bohy a bohyněmi nechápal, (totiž že) nedávno sestoupil z nebe na zem, lidmi na zemi neviděn ... Sín, pán

⁴⁹ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen*. s. 436 – 437.

⁵⁰ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku*. s. 143.

bohů a bohyň, přebývajících na nebesích, kvůli Nabonidovi, současnému králi Babylonu, se navrátil do své svatyně, Echulchulu.

Já jsem Nabonid, jediný syn, který nemá nikoho, který ve svém srdci nepomýšlel na království, k bohům a bohyním se modlil a kterého Sín, ke království povolal. V noci mi seslal sen: „Echulchul, chrám Sínův ve městě Charránu, rychle postav a do rukou ti padnou všechny země“

řádek 28

Na slovo Sína, krále Bohů, pána pánů, Světlo, které velí bohům a bohyním, žijících na nebesích...

Část III. řádky 20 – 23

Echulchul, chrám Sínův, jsem nový postavil a svou práci dokončil. Ruka Sína... mě uchopila a vedla mě do Babylonu, města mého království...

řádek 27

Echulchul, jsem naplnil radostí a nechal srdce zdejších lidí jásat.⁵¹

V předchozím nápisu lze s jasností vidět, jak Nabonid zaměnil Marduka za Sína. V prostředí Babylonu by to nebylo možné, ale Charrán, jakožto město měsíčního boha se nijak nebránilo těmto Nabonidovým „inovacím“. Tato oblast měla k Sínovi mnohem blíže, než k původně městskému božstvu Babylonu, Mardukovi.

⁵¹ SCHAUDIG, H. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen*. s. 496 – 499.

5. Nabonid a náboženská reforma

Jak už plyne z předešlé kapitoly, Nabonidův přístup k vysokým božstvům se nesl v jiném duchu, než jak tomu bylo u předchozích vládců, kteří se drželi starých tradic.

Úcta a niterná víra v Bohy byla velmi hluboce zakořeněna nejen mezi vyššími vrstvami mezopotámské společnosti ale i mezi obyčejným lidem. Jakákoliv odchylka od zaběhnutých kultovních norem nesla společnost s nelibostí a obrovskou bází, jež vůči Bohům chovali. Strach z božích trestů v době Nabonidovy vlády pociťovala zřejmě většina babylonských obyvatel. Ač byl Nabonid upřímně přesvědčen ve svou pravdu, mezopotámský lid si svými sympatiemi k cizímu božstvu nijak nezískal.⁵²

5.1 Babylonský panteon

Ústřední postavou mezopotámského panteonu byl Marduk. Byl to prvorozený syn Ey, boha moudrosti. Marduk postupně převzal Eovy božské atributy a s nástupem Babylonu jako královského sídelního města se dostal na výsostné postavení krále bohů.⁵³ Vládcem bohů byl oficiálně An, syn prvních bohů, které ovšem předalo svůj nárok na vládu nové generaci, v případě jižní Mezopotámie Mardukovi. Marduk byl tedy pověřen vládou nad lidstvem, a postupem času do sebe absorboval i vlastnosti či schopnosti jiných bohů jako například zasahovat do osudu a také si osvojil moc nad zaklínáními.⁵⁴

Marduk stál v čele panteonu až do 6. st. př. n. l., kdy začíná být nahrazován svým potomkem Nabúem, jenž byl bohem moudrosti, šíření vzdělanosti a městským patronem v Borsippě.⁵⁵ Také díky své oblíbenosti se Nabú stal součástí osobních jmen. Sám Nabonid i jeho otec jsou toho jasným příkladem.

Právě kvůli dlouhé tradici uctívání Marduka jako božstva nade vším se babylonská společnost nedokázala smířit s Nabonidovými pokusy o Sínovo protěžování.

⁵² viz příloha 3. Reliéfní vyobrazení babylonského krále.

⁵³ KLÍMA, J. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. s. 120 – 121.

⁵⁴ HELLER, J. *Starověká náboženství: Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. s. 149. a 167.

⁵⁵ GLASSNER, J. *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* s. 183.

Sín byl rovněž jedním z důležitých bohů. Jakožto měsíční bůh ovládal střídání kalendářních měsíců a jeho znakem byl srpek měsíce. Jeho hlavní svatyně se nacházely v syrském Charránu a jihobabylonském Uru.⁵⁶ Pravděpodobně se ale urský a charránský Sín od sebe odlišovali. Lidé jim zřejmě přisuzovali různé božské atributy, či schopnosti.

Pro zajímavost můžeme uvést, že Babyloňané neztotožňovali Sína s jeho hvězdou Měsícem, jelikož bůh obýval síně ve svých svatyních, tudíž nemohl putovat oblohou. Avšak Sínovi je připisována moc Měsíc ovládat.⁵⁷

Šamaš stejně jako Sín patřil mezi astrální božstva. Podle božské genealogie je Sín jeho otcem. Šamaš je bůh Slunce a tuto hvězdu může ovládat dle své vůle kontrolovat a řídit. Jako Slunce má přehled o veškerém dění na zemi a jeho svit je všudypřítomný. Je pánem spravedlnosti, soudcem a vládcem nad věštbami.⁵⁸

Každému božstvu bylo přisouzeno určité město, v němž stála jeho hlavní svatyně, o které se uvažovalo jako o příbytku daného boha.⁵⁹

Babylonský panteon zahrnuje mnoho božstev, avšak zmiňovat ostatní není relevantní, jelikož Nabonid se ve svých nápisech soustřeďuje právě především na výše zmíněné.

5.2 Vztah k bohům: láska, úcta, strach

Nabonid byl podle svých napsů velmi pobožný člověk. Hleděl na tradice přestaveb chrámů a velice je ctil. Vliv jeho matky Adad-guppi ho postavil do nepříjemné pozice, kdy Sín byl sice Nabonidovým favoritem, avšak babylonské kněžstvo a moc, jíž třímalo v rukách, mu přes všechny snahy nedovolilo svého oblíbence prosadit po celém území Babylonie.

Král ale se svou úctou v některých případech dokázal zajít velice daleko, pro názorný příklad je zde uveden následující úryvek:

⁵⁶ McCALL, H. *Mesopotamian Myths*. s. 26.

⁵⁷ BOTTÉRO, J. *Nejstarší náboženství: Mezopotámie*. s. 90.

⁵⁸ BIČ, M. *Při řekách babylónských*. s. 350.

⁵⁹ van de MIEROOP, M. *Dějiny starověkého Blízkého východu: okolo 3000-323 př. Kr.* s. 276.

řádek 21

„... k úctě Sína, pána bohů...“⁶⁰

Snad žádný panovník nenazval božstvo nižší kategorie „pánem bohů“. Tento titul příslušel především Mardukovi. V některých Nabonidových nápisech ale lze najít ještě vznešenější tituly Sína:

řádek 33

„ ... Sín, král bohů nebes i země...“⁶¹

Ačkoli je toto povýšení Sína nad ostatními bohy velmi reformní, musíme zde pochopit jejich vytržení z kontextu. Nabonid opravdu dával přednost měsíčnímu božstvu, ale nikterak se nesnažil Mardukův kult potlačovat.⁶²

Musíme ale pochopit fakt, že konzervativní Mardukovo kněžstvo bylo pobouřeno Nabonidovým „rouháním“. Proto mu také dávali za vinu veškeré problémy, které zemi sužovaly. Mimo lehké ekonomické krize se dochovaly i texty dokazující hladomor v hlavním městě. Nyní měl král důvodů více než dost, proč Babylon opustit a své sídelní město přesunout do útroh Arabského poloostrova.⁶³

Nabonid se tak rozhodl roku 552 př. n. l. a rozjel se do 900 km vzdálené pouštní oázy Tajmá, z níž se pokusil pomocí kolosální výstavby vybudovat nové centrum říše. Syn Belšassar byl pověřen správou Babylonu, kde de facto vládl za svého otce dlouhých deset let.⁶⁴

⁶⁰ LANGDON, S. *Die Neubabylonische Königsinschriften*. s. 243.

⁶¹ LANGDON, S. *Die Neubabylonische Königsinschriften*. s. 225.

⁶² PECHA, L. *Babylonie*. s. 66.

⁶³ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 164.

⁶⁴ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu*. s. 170.

5.3 Oslava Nového roku

Je známo mnoho obdob tohoto svátku, avšak nás bude zajímat jeho podoba v Babylonii. Slavnosti *réš šatti*, což znamená „začátek roku“ byly velkolepým obřadem, při němž se každoročně obnovoval světový řád.⁶⁵

Pro slavnost Nového roku se ujal název *akítu* a jeho oslavy trvaly jedenáct dnů. Byly pořádány vždy v období jarní rovnodennosti⁶⁶ od druhého do dvanáctého Nisannu, prvního kalendářního měsíce v roce.⁶⁷

Slavnosti zahrnují mnoho modliteb a rituálů, které se musí dodržovat v přesném pořadí. Jedná se například o procesní cestu se sochou boha do menšího chrámu *bít akíti*, tzv. domu *akítu*,⁶⁸ kde se konalo mnoho dalších obřadů. Mimo jiné se zde přehrávala mýtycká vyprávění, kde Marduk byl hlavní postavou.⁶⁹ Do Babylonu byly přiváženy sochy vzdálené i několik desítek kilometrů. Například socha boha Nabúa, za normálních okolností umístěná v Borsippě, musela urazit trasu dlouho 25km. Takto dopravené sochy spolu rituálně pojedli bohatou hostinu. Během Novoročních slavností se předčítal Mýtus o stvoření světa, akkadsky *Enúma eliš*, který do svátku vnášel vesmírnou rovinu.⁷⁰

Nejzajímavějším obřadem je zbavení panovníka odznaků moci, kdy kněz uhodí vládce do tváře, srazí ho na kolena a vytáhá ho za uši.⁷¹ Král musí pokleknout před bohem a přesvědčit ho, že nezanedbá své povinnosti k Babylonu a chrámu Esagila.⁷² Poté mu onen kněz, zvaný *šešgallu*, vrátí královské insignie a znovu ho uhodí do tváře, načež se vyčká na královu reakci, pokud mu vytrysknou slzy, Marduk je potěšen a zemi ochrání. Pokud slzy nevytryskly, Marduk je nespokojen s vládcem a přivolá ne zemi nepřitele či přírodní katastrofu.⁷³

Oslava Nového roku byla důležitou součástí kultovních obřadů a její zanedbání se považovalo za projev neúcty k bohům. Obřad sloužil rovněž jako nastolení rovnováhy

⁶⁵ BOTTÉRO, J. *Nejstarší náboženství: Mezopotámie*. s. 194.

⁶⁶ GLASSNER, J. *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* s. 196 - 197.

⁶⁷ BLACK, J., GREEN, A. *Bohové, Démoni a symboly starověké Mezopotámie*. s. 148.

⁶⁸ HELLER, J. *Starověká náboženství: Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. s. 176.

⁶⁹ KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ, E. *Starověký Babylon*. s. 84.

⁷⁰ BOTTÉRO, J. *Nejstarší náboženství: Mezopotámie*. s. 196.

⁷¹ KUHR, A. *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*. s. 616.

⁷² ROY, Ch. *Traditional festivals: a multicultural encyclopedia*. s. 6.

⁷³ GLASSNER, J. *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* s. 197.

mezi novým a starým rokem a měl zaručovat blahobyť pro následující období, pokud byli Bohové s rituálem spokojeni a pokud se jim panovník neznelíbil.⁷⁴

Nabonid se tudíž se svým propagováním Sína pohybuje na hraně tradičního kultu, není divu, že se mocnému Mardukovu kněžstvu natolik znelíbil, že začali panovníka kritizovat i veřejně.⁷⁵ Mardukovi kněží nejenže patřili k elitě mezi duchovními, ale také měli v rukou obrovské majetky, které se v chrámech nashromáždily buďto jako obětiny bohům, či jako dary za válečných tažení. A velký majetek znamená velký vliv.

Nesmíme také zapomínat, že chrámy byly (povětšinou) samostatné hospodářské jednotky s rozlehlými pozemky, jejichž výnosy zaručovaly chrámům bohatství a přepych. Každý král vynaložil nemalé finance na opravy či výstavbu chrámů, jejichž dokončením nebyl tok peněz přerušen, jelikož z královského paláce plynuly nejen každodenní oběti (pokrmů, dobytek) ale také velká míra honosných darů, jako votivní předměty, či části válečných kořistí.⁷⁶

Babylonští králové byli povinni účastnit se některých kultovních rituálů a oslav *akítu* především. Pokud byl panovník nucen kvůli okolnostem slavnosti zrušit, lid se začínal obávat o rovnováhu v zemi.⁷⁷

⁷⁴ BIDMEAD, J. *The Akítu Festival: Religious Continuity and Royal Legitimation in Mesopotamia*. s. 39 – 40.

⁷⁵ HELLER, J. *Starověká náboženství: Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. s. 137.

⁷⁶ PECHA, L. *Babylonie*. s. 94.

⁷⁷ PECHA, L. *Babylonie*. s. 84.

6. Nabonid a oáza Tajmá

Pozoruhodnou kapitolou Nabonidova života je jeho odchod z Babylonu a následný pobyt v oáze Tajmá. Mnoho teorií se opírá pouze o fakta, že Nabonida donutil opustit hlavní město tlak vyvinutý především jeho opozicí v řadách Mardukových kněží. Přesto se objevuje mnoho otázek, proč by tak zdatný politik s tolika bohatými zkušenostmi s mezinárodními vztahy odešel z města jen kvůli skupině lidí s jiným názorem. Právě díky své dlouhé politické kariéře lze předpokládat, že měl zcela jiný důvod usadit se ve vnitrozemí Arabského poloostrova.⁷⁸

Nestálá situace v Syropalestině si vyžádala Nabonidovo válečné tažení, které bylo ukončeno právě až u oázy Tajmá, na severu arabského poloostrova. Nabonid zvítězil nad zdejším panovníkem a poté se ujal moci. Král si zde, zřejmě již s vidinou dlouhého pobytu, nechal vybudovat velkolepý královský palác, jenž se mu na následující léta stal domovem.⁷⁹

Faktu, že si Nabonid dobře rozmyslel svou cestu do Arabie, taktéž nasvědčuje skutečnost, že svého syna Belšassara zasvěcoval do vysoké politiky již od čtvrtého roku své vlády. Právě díky nabytým poznatkům mohl Belšassar svého otce zastoupit, zatímco on se zabýval jinými záležitostmi stovky kilometrů od centra říše.⁸⁰ Nabonid tak dodržoval tradiční praxi a po vzoru jiných asyrských a babylonských panovníků zaučil svého korunního prince, aby byl později schopen vládnout.

Svých závazků k Babylonu se však Nabonid zcela nevzdal a byl v kontaktu s úředníky, kteří mu podávali hlášení o dění v centru říše. Tento způsob předávání zpráv nebyl ve starověku neobvyklý.⁸¹

Nabonidovi nemohli uniknout přesuny moci v Médii (dn. Írán), kdy se zde trůnu uchopil Kýros II. okolo roku 559 př. n. l. a jehož území se úctyhodně během pár let rozrostlo v impérium. Jelikož Kýrovy úspěchy dosáhly až na území Anatólie (dn. Turecko), odkud mohla jeho vojska snadněji pronikat do Babylonie a zamezit tak přístup ke Středozemnímu moři, Nabonidovy pohnutky tedy mohly být i toho rázu, že

⁷⁸ viz příloha 4. Mapa Blízkého východu v období novobabylonské říše.

⁷⁹ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku*. s. 145.

⁸⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 164.

⁸¹ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire*. s. 139.

chránil své ekonomické a obchodní zájmy tím, že se v Arabské poušti pokoušel najít další cesty ke Středozemnímu moři.⁸²

Oáza zároveň ležela na křižovatce obchodních cest vedoucích do Damašku, Egypta, Perského zálivu i k Rudému moři. Ze stejného důvodu Nabonid obnovoval i syrský Charrán, jak již bylo zmíněno. Lze tedy soudit, že Nabonidova politika byla protknuta budováním obchodních kontaktů, které měli pozvednout ekonomiku říše.⁸³ Navíc získání nových obchodních styků by pomohlo zmírnit, či ukončit hladomor, jenž Babylonii postihl. Rovněž zde král mohl upevňovat vztahy s arabskými kmeny, které by mohly být více než nápomocné při bojích proti babylonské opozici i proti rostoucí moci Persie.⁸⁴

Neméně pravděpodobné jsou také Nabonidovy osobní pohnutky, které vedly krále k odjezdu z domoviny. Veškerí velcí králové v dějinách rozšiřovali svá území na úkor jiných, aby tak obohatili vlastní království. Nabonidův záměr mohl být stejně tak prostý. Vydobytí velkých teritorií značí i velkou moc a prestiž, po nichž touží každý panovník. Každopádně Nabonidova říše se rozrostla a on mohl kontrolovat jižní území, zatímco jeho syn severní.⁸⁵

Do doby, kdy Nabonid působil v Tajmá se také datuje úmrtí jeho matky, Adad-guppi. Dle jejího životopisného nápisu se její syn osobně ujal pohřebních příprav a obřadů, jež byly nutné vykonat. Avšak při rychlosti starověké dopravy by nebylo možno, aby Nabonid mohl pohřb své matky. Jasným závěrem tedy zůstává, že autobiografický nápis Adad-guppi byl v jistých směrech lživý, či lépe řečeno propagandistický.⁸⁶

Teoriemi opředený královský pobyt v Tajmá nicméně nemění nic na faktu, že kvůli absenci krále nemohly být konány novoroční slavnosti. Od doby co Nabonid dobyl Tajmá, byl v Babylonu přerušen cyklus oslav *akítu*.⁸⁷ Složitý průběh slavností Nového roku byl stručně popsán výše, lze ale jasně z podtextu vyčíst nakolik si babylonská společnost panovníka mohla znelíbit, když se neúčastnil obřadů takovéto důležitosti.

Co se týče vnitropolitické situace, bylo odejít z Babylonu sice nešťastné, ale ne natolik tragické, jako zanedbání slavností *akítu*. Po dobu deseti let, kdy Nabonid žil

⁸² van de MIEROOP, M. *Dějiny starověkého Blízkého východu: okolo 3000-323 př. Kr.* s. 272.

⁸³ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu.* s. 172.

⁸⁴ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku.* s. 145 a 217.

⁸⁵ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire.* s. 145 - 146.

⁸⁶ PROSECKÝ, J. „Královské knihy“ staré Mezopotámie. s. 63.

⁸⁷ GRAYSON, A. *Assyrian and Babylonian Chronicles.* s. 21.

v Tajmá, se stal pro Babyloňany absolutně cizím člověkem. Mardukovi kněží, stále stojící v čele opozice vůči králi, získali během této dlouhé doby řadu stoupenců. Vysoké kněžstvo mělo nad lidmi velkou moc a lid byl zvyklý jim naslouchat. Duchovním tedy stačilo krále v jeho nepřítomnosti vylíčit jako zlosyna a rouhače, čímž si zajistili řadu následovatelů.⁸⁸

6.1 Nabonid a Bible

Zmínky o Nabonidově činech se uchovali i na biblických svitcích. Ačkoli je zde Nabonid zaměněn s postavou Nabukadnesara II., není pochyb o tom, že se jedná skutečně o Nabonida. Královu vládu a chování jeho syna na trůnu líčí kniha Danilova. Informace z těchto zdrojů, stejně jako mnoho jiných, musíme brát s jistou rezervou, jelikož kniha Danielova byla sepsána mnoho let po té, co Nabonid a Belšassar zemřeli. Pro tyto důvody a důvody náboženské musíme připustit, že zde zaznamenané události jsou velmi zkreslené.

Odchod z Babylonu a pobyt v Tajmá popisuje Bible následovně:

řádek 30

„Byl vyhnán pryč od lidí, pojídal rostliny jako dobytek, jeho tělo bylo skrápěno nebeskou rosou, až mu narostly vlasy jako peří orlům a nehty jako drápy ptákům.“⁸⁹

Zde je více než patrné, jak se muselo pohlížet na Nabonidovo konání. Bůh – v biblickém pojetí Hospodin, v mezopotámském by to byl zřejmě Marduk, na něj seslal trest v podobě jistého pomnutí mysli, kdy se Nabonid začal chovat a uvažovat jako zvíře. Jen tak šlo vysvětlit, proč král jednal v očích Babyloňanů nelogicky. Avšak podle knihy Danielovy se Nabonid později s Bohem usmířil a Bůh ho z něj sejmul prokletí šílenství.

⁸⁸ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Iráku*. s. 145-146.

⁸⁹ *Bible*. Čtvrtá kniha Danielova. s. 801.

řádky 31 – 34

„Když uplynuly ty dny, pozdvihl jsem já Nebúkadnesar své oči k nebi a rozum se mi vrátil. Dobrořečil jsem Nejvyššímu a chválil jsem a velebil Věčně živého...

Tou dobou se mi vrátil rozum a ke slávě mého království mi byla vrácena má důstojnost a lesk. Moje královská rada a hodnostáři mě vyhledali, opět jsem byl dosazen do svého království a byla mi přidána mimořádná velikost. Nyní tedy já Nebúkadnesar chválím, vyvyšuji a velebím Krále nebes. Všechno jeho dílo je pravda, jeho cesty právo. Ty, kteří si vedou pyšně, má moc ponížit.“⁹⁰

Je tedy možné, že se Nabonid později pokoušel hroutící se situaci v Babylonu zachránit tím, že znovu obnovil rituály *akítu*, avšak situace se zdála být více než zoufalá a tento čin neměl na nadcházející události již žádný vliv. Nadále musíme připustit, že autor knihy Daniel musel učinit Nabonida poddajným vůči Hospodinu, a proto fakt, že král se sklonil před Bohem, může být pouhá smyšlenka. Právě tu podpírá skutečnost, že Nabonid po svém návratu z Tajmá nejenže neučinil žádné dostatečné kroky k potlačení opozice, ale navíc jim poskytl další argumenty pro kritiku.

Nabonid ve své osobité náboženské reformě postoupil na další úroveň tím, že chrámy zasvěcené původně jiným božstvům přeměnil na přibýtky Sínovy. Nejopováhlivější však bylo proměnit ve svatyně Boha Sína i chrámy Marduka.⁹¹

6.2.1. Belšassar a Bible

Ani korunní princ Belšassar neušel biblické kritice. Jakožto zástupný panovník dodržující otcovy příkazy se rovněž nezdál být vhodným vládcem, kterého by si bohové oblíbili.

Belšassarova už tak obtížná situace, kdy měl zastat Nabonida na trůnu a přesto nepoužívat titul král se více zkomplikovala, když využíval některých královských privilegií jako je konzumace obětí předkládaných božstvům. Právě tato výsada příslušela pouze panovníkovi nikoli místodržícím.⁹² Belšassar byl „jen“ zástupcem

⁹⁰ Bible. Čtvrtá kniha Danielova. s. 801.

⁹¹ van de MIEROOP, M. *Dějiny starověkého Blízkého východu: okolo 3000-323 př. Kr.* s. 272.

⁹² OPPENHEIM, A., *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace.* s. 145.

krále, ne králem samotným, nemohl tedy využívat plné královské moci a účastnit se náboženských rituálů.⁹³

V dané biblické pasáži se píše o veliké hostině pro tisíc velmožů, jíž nechal Belšassar připravit. Všichni holdovali vínu a velebili různá božstva. Avšak Belšassar použil na hostinu nádoby přivezené jako válečnou kořist z jeruzalémského chrámu, což bylo považováno za svatokrádež.⁹⁴

Pojednou se objevila ruka a napsala na zeď nápis, který nikdo nemohl přečíst. Belšassar si zavolal na pomoc Daniela. Ten mu řekl, že jeho otec byl potrestán za své chování, ale pak poznal pravého Boha, zatímco on, Belšassar uctívá špatná božstva. Proto Hospodin seslal ruku, aby napsala *Mené, mené, tekel ú-parsín*.⁹⁵

řádky 26 – 30

„Toto je výklad těch slov:

Mené – Bůh sečetl tvé kralování a ukončil je.

Tekel – byl jsi zvážen na vahách a shledán lehký.

Peres – tvé království bylo rozlomeno a dáno Médům a Peršanům...

Ještě té noci pak byl kaldejský král Belšasar zabit.“⁹⁶

⁹³ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire*. s. 148.

⁹⁴ GILL, A. *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu*. s. 168.

⁹⁵ *Bible*. Pátá kniha Danielova. s. 802.

⁹⁶ *Bible*. Pátá kniha Danielova. s. 802.

6.2 Návrat do Babylonu

Nabonid v Tajmá prožil dlouhé období svého života. Ve svých nápisech popisuje svůj pobyt v Arabské poušti jako desetiletý, ale podle babylónské kroniky to byl kratší čas, a to pouze čtyři roky. Král byl podle tohoto zdroje nepřítomen v Babylonu v letech 549 – 545 př. n. l. Bible ale přisoudila „šílenému panovníkovi“ celých sedm let v exilu strávených mezi divokou zvěří. Králův návrat do hlavního města se podle různých zdrojů datuje mezi roky 544 a 540 př. n. l.,⁹⁷ k němuž byl donucen křehkou vnitropolitickou situací a vývojem v zahraničí, jelikož Kýros se svou silicí říší se zdál být čím dál silnějším protivníkem.

Kýros vybudoval ze svého území imperiální říši v čele s dynastií Achaimenovců, která ohrožovala východní hranice Babylonie. Ačkoli se Nabonid v Tajmá snažil získat na svou stranu i arabské kmeny, vyjednávání nevedla ke kýženému cíli a Nabonid se musel s Perskou silou vypořádat sám.⁹⁸

⁹⁷ ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 201 - 203.

⁹⁸ KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ, E. *Starověký Babylon*. s. 117.

7. Nabonid a Kýros Veliký

Kýros II. zvaný Veliký je tradičně nazýván zakladatelem Perské říše, avšak sám ve svých nápisech uvádí genealogii svých předků, lokálních králů, na jejímž počátku stojí Teispés. Původně bylo království Persie, nebo spíše knížectví Persie, vazalským státem Médské říše.⁹⁹

Roku 559 př. n. l. se Kýros postavil do čela ještě podrobeného státečku Persie, ovšem již za devět let definitivně poráží svého médského královského předchůdce Astyaga. Tímto okamžikem se počínají psát dějiny Perské říše.¹⁰⁰

Hérodotos opředl jeho narození i život různými legendami, které jen zdůrazňují jeho velké skutky, jež za své vlády dokázal. Už jeho cesta na trůn byla Hérododem popsána velmi dramaticky: jeho děd, médský král Astyagés měl sen, že jeho dcera porodí syna tak silného, že pohltí celou Asii, ze strachu z něj pověřil svého služebníka Harpaga, aby se dítěte zbavil, ten však svěřil chlapce pastýřské rodině. Když pak Kýros dospěl, postavil se Astyagovi na odpor a přemohl ho. Sám se pak zmocnil trůnu a po porážce lýdského krále Kroisa se stal pánem celé Asie, uvádí Hérodotos.¹⁰¹

V průběhu doby, kterou Nabonid trávil na Arabském poloostrově, se Peršanům podařilo podrobit si státy, které až do této doby byly jedněmi z nejdůležitějších politických sil na Předním východě od porážky Asýrie. Byla to území Médie a Lýdie, jež padla do Kýrových rukou roku 553. př. n. l. a 547. př. n. l.¹⁰² Ale Kýrovy ambice zde nekončily a pokračoval se svou expanzí vstříc babylonským branám. Perský král pravděpodobně věděl o krizi, kterou Babylonie prožívá. Hladomor, královny výstřelky a nákladná vojenská tažení se nutně museli podepsat na chodu starobylého státu.

7.1 Dobyť Babylonu v Kýrově cylindru

Babylon bylo jedno z největších známých měst v éře Nabonidovy vlády. Město se pyšnilo hradbami úctyhodných rozměrů. Byly popsány mnohými starověkými autory,

⁹⁹ KUHRT, A. *The Ancient Near East c. 3000-330 BC*. s. 656.

¹⁰⁰ van de MIEROOP, M. *Dějiny starověkého Blízkého východu: okolo 3000-323 př. Kr.* s. 279.

¹⁰¹ HERODOTUS. *The history of Herodotus*. s. 249 - 269.

¹⁰² ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 203.

kteří jim přisuzovali výšku mezi 20 a 30 metry. Babylonem protékala řeka Eufrat, jež pomocí kanálů zásobovala vodou celé město a některé kanály byly i splavné na loďkách. Místa, kudy řeka protékala městem, byla chráněna hlídkami a celé město sledovaly dvě strážní věže.¹⁰³ Nebylo nadarmo podceňovat obranu tak rozlehlého města, kde se skrývalo nejen bohatství královského dvora a chrámů, ale zároveň mělo i velkou náboženskou hodnotu, jelikož Babylon byl od nepaměti považován za jedno z důležitých kultovních středisek.

Již pouhá prestiž tohoto města musela Kýra velmi přitahovat. Bylo tedy nasnadě využít vnitřní krize a zmocnit se tolik opěvovaného Babylonu.

Důvody proč si Kýros dal za cíl vydobýt si město, líčí i ve svém nápise, tzv. Kýrově cylindru, či Hanopisu na Nabonida. Zde se Kýros popisuje jen jako pouhý služebník boží, který dostal za úkol vymanit Babylon z područí heretika.

Úryvek z Kýrova cylindru¹⁰⁴, který začíná obžalobou Nabonida:

Řádky 5 – 8

Posta[vil] napodobeninu Esagily, [a...]... a Uru a zbylých kultovních měst. Nevhodné obřady pro ně vykonával [nečisté] jíd[lo nabízel...]neuctivě [...]byly denně drmoleny a aby je urazil, pozastavil denní oběti. Zasahoval do rituálů a zavedl [...] bez svatyní. V jeho mysli nebylo již uctivého strachu z Marduka. Každý den působil městu stále více zla; ... jeho [lid...], přivedl na ně zkázu a jho bez úlevy.

Řádky 11 – 21

... (Marduk) propátral a zkontroloval všechny země, hledajíc spolehlivého vládce, podle svého vkusu. Až vybral Kýra, krále města Anšanu, nazval ho jménem a nahlas ho prohlásil králem všech a všeho. Přemohl kmeny gutejské a všechna médská vojska, zatímco přivedl jako pastýř lid černohlavců ke spravedlnosti a právu, a který mu byl svěřen do péče. Marduk, velký pán, jenž vychovává svůj lid, s potěšením uviděl jeho dobré skutky a pravost srdce a zavelel, že by měl jít na Babylon. Vzal ho cestou do Tintiru (Babylon), a jako přítel a společník, šel po jeho boku. Jeho ohromná vojska, jejichž počet, jako

¹⁰³ ABBOTT, J. *History of Cyrus the Great*. s. 187 – 193.

¹⁰⁴ viz příloha 5. Dnešní podoba Kýrova cylindru.

voda v řece, nemohl být spočten, pochodovala plně ozbrojena po jeho boku. Nechal ho vejít přímo do Šuanny (Babylon) bez boje a bitvy; zachránil město Babylon od strádání. Předali mu Nabonida, krále, který se ho nebál. Všechn lid Tintiru, celého Sumeru a Akkadu, šlechtici i mistodržící, se před ním klaněli a líbali mu nohy, radovali se nad jeho královstvím a jejich tváře zářily. Pán, s jehož pomocí byli všichni zachráněni od smrti a který je vykoupil z nouze a utrpení, byl jimi sladce veleben a chválili jeho jméno.

Já jsem Kýros, král veškerenstva, velký král, mocný král, král Babylonu, král Sumeru a Akkadu, král čtyř světových stran, syn Kambýsa, velkého krále, krále města Anšanu, vnuk Kýra, velkého krále, krá[le měs]ta Anšanu, potomek Téispa, velkého krále, krále města Anšanu...

Řádky 32 – 34

*Bohům, kteří zde žijí, jsem ustavil každodenní oběti. Shromáždil jsem všechny jejich lid a navrátil jsem je do jejich osad, a božstva zemí Sumeru a Akkadu, která Nabonid – k hrůze Pána Bohů – přivedl do Šuanny, na příkaz Marduka, velkého Pána, jsem navrátil do jejich příbytků ve svatyních, které je učinily šťastnými.*¹⁰⁵

Kýros se ve svém nápisu tedy prezentuje jako zachránce a vykupitel Babylonu, což není u dobyvatelů neobvyklé. Většina uzurpátorů se ve snaze legitimizovat svou vládu nad novým územím popíše svého královského předchůdce jako zlosyna a sebe vychválí jako spasitele. Ani Nabonid neušel tomuto protivníkovu soudu a stal se jen figurkou ve strategicky rozehrané hře Kýra Velikého. S přihlédnutím k tomuto nápisu se Kýros nutně musel dobře orientovat ve vnitřní situaci Babylonu, pravděpodobně předpokládal, jaké jsou Nabonidovy náboženské cíle, a zpovzdálí sledoval vývoj situace. Zajisté mu k dobytí také dopomohla síť špehů, kteří se aktivně podíleli na mapování událostí uvnitř státu.

Ačkoliv Kýros hanil svého protivníka velmi nevybíravým způsobem, paradoxně u Nabonida to bylo naopak. Babylonský král totiž svého budoucího perského přemožitele zřejmě obdivoval a označoval ho za dobrého služebníka krále Bohů, Marduka.¹⁰⁶

¹⁰⁵ FINKEL, I. *The Cyrus Cylinder: The King of Persia's Proclamation from Ancient Babylon*. s. 4-6.

¹⁰⁶ ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 204.

Avšak nelze tento popis dobytí a ukončení tak Chaldejské dynastie brát za konečné a bezvýhradně pravdivé. Každý panovník v dějinách se líčí jako ten nejlepší, aby ho lid respektoval jako vládce. V toliko silné religiozní babylonské společnosti k tomu dopomáhá i takzvané přičinění Bohů, kteří si vyhledali vhodnějšího krále, než panoval předtím.

7.2 Dobytí Babylonu – Hérodotos

V ostatních pramenech se ale hovoří o dobytí Babylonu zcela jinak. Ani Hérodotos neuvěřil poklidnému vstupu do města za radostného výskotu a jásohu a popisuje události z jiného úhlu pohledu. Například situaci vyobrazil realističtěji už tím, že ukazuje Kýrovo taktické myšlení a bojeschopnost.

Podle Hérodota se Kýros vydal dobýt Babylon přes řeku Dijálu, kterou musel rozdělit na 360 kanálů, aby ji bylo možné překonat. Po té dorazil k městským hradbám, před nimiž čekalo babylonské obyvatelstvo, střetli se v bitvě a dobyvatelově výhře se lid uzavřel v Babylonu. Jelikož prý znali Kýrovo strategii a věděli, že se svým vojskem neodtáhne, zásobili se na dlouhé roky dopředu, aby v uzavřeném městě nepomřeli hlady. Obyvatelé si ale ve falešné naději, že Kýros nikdy do města nepronikne, dál žili vlastní život a nehlídali dobyvatelovy kroky, což se jim vymstilo. Kýros si však i nyní věděl rady a využil Eufratu, jenž Babylonem protékal. V místě, kde se řeka vlévá do města, přerušil její proud a kanálem odvedl vodu jiným směrem. Pak mohl společně s vojáky vstoupit řečištěm do města. Babyloňané právě oslavovali některý z lokálních svátků, a tak ti, kteří žili v centru města ani nezaznamenali, že nepřítel pronikl za hradby a dál se prý veselili a tančili, dokud Kýros neovládl celé město.¹⁰⁷

Doslovně Hérodotův popis brát nemůžeme, ovšem některé prvky doplňují nebo upřesňují teze Kýrova cylindru. Jako například, že Babylon byl uprostřed oslav, když Kýros vpadl do města. Pokud opravdu obyvatelé slavili některý z četných náboženských svátků, mohl Kýros toto veselí dobytím města narušit a ocitnout se tak přímo uprostřed radovánek.

Nicméně si lze jen stěží představit, že by lidé za uzavřenými hradbami hýřili tak, že by nezaznamenali přemožitele vstupujícího do města. V některých částech

¹⁰⁷ HERODOTUS. *The history of Herodotus*. s. 325 – 329.

Hérodotova tvrzení jsou tak určité nepřehlédnutelné mezery, mimo jiné absence jakýchkoliv stráží, které by o dění za hradbami jistě informovali veškeré účastníky oslav.

7.3 Nabonidova kronika

Text dnes známý jako *Nabonidova kronika* líčí události opět v jiném světle. Autorem této kroniky není Nabonid, jak by název mohl napovídat, avšak jeho totožnost není známa. Usuzuje se tak podle zmínky o Nabonidově zajetí Kýrem, a jelikož dějiny píší vítězové a ne poražení je nasnadě, že tvůrce tohoto nápisu nebude sám svržený král, jenž by líčil svůj mrzký osud.

Ač je text pojmenován kronika, nejedná se o nijak rozsáhlé dílo. Ve srovnání s jinými královskými anály se jedná o pouhý zlomek, poněvadž nápis nese pouze jedna hliněná destička. Stručnost, kterou tento nápis vyniká, je tak absolutně nepříznačná jak délce královy vlády, tak i jeho činům. Pokud by byl autorem Nabonid sám, veškeré jeho skutky by byly jako i u jiných panovníků zveličeny a přikrášleny, což by se zásadně podepsalo na rozsahu textu.¹⁰⁸

V kronice se uvádí, že po svém příjezdu z Tajmá Nabonid obnovil obřad *akítu*, což ale nemělo na následné období žádný vliv. Babylonská vojska a Kýrova armáda se střetla u města Opis, z kteréžto bitvy vyšel perský král vítězně. Dále je zmíněn Kýrův úspěch v Sipparu, jenž Peršané získali bez bojů a odkud Nabonid uprchl. Stejně tak, bez jediné kapky krve, se prý podařilo přemoci Babylon a zajmout svrženého panovníka. Pak se uvádí podobný scénář jako v Kýrově cylindru, tedy že Kýros vstoupil do města za veselého jáсотu a že navrátil Nabonidem přesunuté Bohy do jejich svatyní mimo Babylon.¹⁰⁹

Pokud se nějaký uzurpátor zmocnil trůnu a nutně pak potřeboval upevnit svou moc a co nejrychleji získat oblibu poddaných, stačilo k tomu velmi málo. Většinou nový panovník jen udělil městům privilegia, například neplacení daní na určitou dobu, či je zbavil určitých pracovních povinností vůči státu.

Kýros se samozřejmě nezachoval jiným způsobem a náklonost lidí si zasloužil obnovením novoročních slavností, jež Nabonid zanedbával. Taktéž propustil zajaté

¹⁰⁸ DOUGHERTY, R. *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire*. s. 168.

¹⁰⁹ GRAYSON, A. *Assyrian and Babylonian Chronicles*.. s. 22.

židovské obyvatelstvo, které zde žilo od dob tzv. Babylonského zajetí řadícího se do vlády Nabukadnesara II., a navrátil je do jejich domoviny.¹¹⁰

Obecně se soudí, že Peršané skutečně překročili hranice u Dijály a Babyloníí postupovali bez většího projevu odporu. U města Opis se zřejmě odehrála bitva, jež skončila Kýrovým vítězstvím a tučnou válečnou kořistí. Dalším bodem v obsazování chaldejského panství byl Sippar, který perští obyvatelé bez problému ovládli. Zbylou část území si podrobili stejně snadno jako předešlá teritoria. Obyvatelé ze strachu z nadcházejících dnů raději Babylon vydali Peršanům, přesněji jejich vojevůdci Gubarovi. Město bylo obsazeno 12. října 539 př. n. l. a za dva týdny vstoupil do hlavního města i Kýros Veliký, dne 29. října.¹¹¹

7.4 Nabonidův pád

Spolehlivé prameny, které by doložily konec Nabonidovy vlády a následné události, jež doprovázely jeho pád, se nedochovaly. Taktéž o jeho synovi Belšassarovi nelze se spolehlivostí říci, jak se dovršil jeho osud. Historikové se opírají o mnoho pramenů nesoucí různé více či méně pravděpodobné závěry.

Jednou z mírných teorií o Nabonidově konci je ta, že byl Kýrem omilostněn a propuštěn ze zajetí.¹¹² Zároveň Nabonida učinil správcem Karmanie, oblasti na jihu Íránu.¹¹³ Takové jednání nebylo Kýrovi cizí, protože podobně jednal i s jinými králi.¹¹⁴ Podle Hérodota si ponechal poraženého lýdského krále pro jeho moudrost jako svého rádce.

Jiné prameny prohlašují, že Nabonid byl odsouzen k trestu smrti a další se opět zmiňují Karmanii, kam byl ale bývalý babylonský vladař poslán do exilu a ne, aby zde vykonával funkci místodržícího.¹¹⁵

Podle těchto informací nemůžeme jednoznačně popsat, jak byl dovršen Nabonidův osud. Stejně tak Belšassarův konec není znám. Pouze biblická kniha Daniel nám poskytuje jeden možný závěr a to ten, že byl korunní princ zabit.¹¹⁶

¹¹⁰ KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ, E. *Starověký Babylon*. s. 118.

¹¹¹ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Íráku*. s. 146.

¹¹² KLÍMA, J. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. s. 43.

¹¹³ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F. *Dějiny Mezopotámie*. s. 165.

¹¹⁴ OPPENHEIM, A., *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. s. 125.

¹¹⁵ GOMBÁR, E., PECHA, L. *Dějiny Íráku*. s. 146.

Babylonie se zároveň stala integrální součástí Persie, avšak Kýros takticky na dobytých územích nevnucoval podrobenému obyvatelstvu kulturu perskou, ale ponechával jim jejich vlastní. Ačkoli se v Mezopotámii stala oficiálním jazykem aramejšťina, na akkadšťinu a potažmo sumeršťinu se nezapomnělo a byly nadále využívány na důležité písemné záznamy.¹¹⁷ V perském područí se nezměnil ani běh administrativy, která si uchovala svou formu téměř bez zásahů.¹¹⁸ Babylon rovněž pod Kýrovou vládou neupadal a udržel si své výsostné postavení jako jedno z předních kultovních center. Ovšem politická moc byla odtud přesunuta a Babylon přestal být středobodem tehdejšího světa¹¹⁹ a novým sídelním městem Persie, které nastoupilo jako středisko veškeré politiky, byly nakrátko Súsy. Za Kýrova syna Kambýsa se na babylonský trůn (jako místodržící) posadili někteří Nabonidovi potomci, ale ani je nečekal pokojný osud, jelikož Kambýsův nástupce, Dareios, nechal tyto vládce popravit.¹²⁰

¹¹⁶ *Bible*. Pátá kniha Danielova. s. 802.

¹¹⁷ KLÍMA, J. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. s. 43.

¹¹⁸ von SODEN, W. *The Ancient Orient: An Introduction to the Study of the Ancient Near East*. s. 60.

¹¹⁹ PECHA, L. *Babylonie*. s. 68.

¹²⁰ SAGGS, H. *Babylonians*. s. 172.

Závěr

Cílem této bakalářské práce byla sumarizace dat o posledním panovníkovi závěrečné etapy v dějinách samostatné Babylonie. Král Nabonid, jenž se stal dovršitelem tohoto období, byl onou finální tečkou za velkou historií jednoho státu, která otevřela dveře nadcházejícímu perskému období.

V úvodní části bakalářské práce jsem vyjádřila snahu o zjištění, zda se tento panovník podílel na příčinách, které vedly k pádu Babylonie, či se snad stal obětí rozvířeného kolotoče vysoké politiky. Bohužel nebylo v mých silách zjistit skutečnou příčinu zkázy jeho říše. Domnívám se ale, že samotný Nabonid nezpůsobil rozpad babylonského impéria, spíše se jen nešťastnou formou zúčastnil předem prohraného boje. Perská moc, která rostla každým dnem pod vedením Kýra Velikého, se v pozdější fázi babylonského království již nemohla měřit se silami mezopotámskými.

Nabonid byl zdatný a zkušený politik a troufám si říci i vládce, avšak jeho metody k udržení situace nebyly zvolené správně, nebo na ně bylo příliš brzo. Každý reformátor v dějinách se nejdříve setkával s odporem, jelikož lidstvo je v zásadě konzervativní a inovátorům se věří jen zřídka. Nabonid se zřejmě snažil udržet svou velkou říši pod jednotnou náboženskou myšlenkou, a jelikož astrální božstva byla společná každému z území jeho státu, bylo tedy nasnadě upevnit říši a propojit ji jednotným vedoucím božstvem, a to Sínem. Zřejmě ale nečekal, že jeho předpoklad bude mít opačný účinek a říši si tím rozvrátí. Mardukovi kněží zastávající vysoká postavení a těšící se velké úctě by s Nabonidovou reformou ztratili veškerý svůj vliv, s čímž nemohli souhlasit. Proto se tito duchovní zasadili o to, aby vytvořili silnou vnitrostátní opozici vůči panovníkovi a postavili se mu na odpor dřív, než by se mu zdařilo svou reformu prosadit.

Většina autorů, z kterých jsem čerpala informace, se k postavě krále Nabonida stavěli spíše odmítavě a odsuzovali jeho činy, zvláště v případě jeho cesty na Arabský poloostrov a pobytu v oáze Tajmá. Mnoho z nich vinilo Nabonida, že zanechal svou říši napospas svému synovi, že se kvůli němu nemohly konat novoroční slavnosti a že vlastně mohl za celkový úpadek. S přihlédnutím k Nabonidovým skutkům nelze dojít k názoru, že byl Nabonid zbabělec a z Babylonu uprchl kvůli narůstajícím problémům. Nabonid se vydal řešit tíživou státní situaci

a strategicky volil místa, která se snažil zvelebovat a vybudovat z nich pilíře státu. Tyto lokality ležely na obchodních trasách, jež by zásobovaly stát nejen různými luxusními či potřebnými předměty, ale také tučnými zisky, díky nimž by se králi podařilo zmírnit anebo zcela vyřešit potíže v Babylonii, jako byl například hladomor a celkový morální úpadek státu. Premisa Nabonidova úsudku tedy nebyla zcestná. Pokud by byl dostatek času na získání potřebných obchodních atributů a zlata, mohl král opět z Babylonie vytvořit silný a více či méně jednotný stát. Avšak situace si vyžádala jeho návrat do centra říše, kde uzavřel kapitolu své vlády.

Vyvstává ale další otázka, proč Nabonid opustil nestabilní situaci v Babylonu a odjel, když mohl za sebe poslat prostředníka, který by obsadil karavanní cesty v Arábii a mohl dohlížet na zdejší poměry jako místodržící. Je možné, že byl král lehce paranoidní a nevěřil, že by některý z jeho poddaných dokázal řešit problémy lépe než on sám.

Doufám, že se mi touto bakalářskou prací podařilo alespoň částečně zvrátit všeobecný negativní postoj vůči tomuto panovníkovi. Podle dostupných informací jsem došla k závěru, že nebyl, jak Bible praví: „šílený král z Babylonu“, ale že se jen neotřelými metodami pokoušel udržet neudržitelné.

Bibliografie

- ABBOTT, Jacob.** *History of Cyrus the Great.* New York : Harper & Brothers , 1850.
Bible. Praha : Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.
- BIČ, Miloš.** *Při řekách babylónských.* Praha : Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-032-0.
- BIDMEAD, Julye.** *The Akítu Festival: Religious Continuity and Royal Legitimation in Mesopotamia.* Piscataway : Gorgias Press LLC, 2004. ISBN 1-59333-158-4.
- BLACK, Jeremy., GREEN, Anthony.** *Bohové, Démoni a symboly starověké Mezopotámie.* Praha : Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-266-8.
- BOTTÉRO, Jean.** *Nejstarší náboženství: Mezopotámie.* Praha : Academia, 2005. ISBN 80-200-1348-2.
- DOUGHERTY, Raymond. Philip.** *Nabonidus and Belshazzar: A study of the Closing Events of the Neo-Babylonian Empire.* Eugene : Wipf & Stock Publishers, 2008. ISBN 978-1-55635-956-9.
- FINKEL, Irving.** *The Cyrus Cylinder: The King of Persia's Proclamation from Ancient Babylon.* London : I. B. Tauris, 2013. ISBN 978-1-78076-063-6.
- GILL, Anton.** *Brána Bohů: Vzestup a pád Babylonu.* Praha : Ottovo Nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7451-020-5 .
- GLASSNER, Jean-Jacques.** *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2004. ISBN 80-7106-664-8.
- GOMBÁR, Eduard., PECHA, Lukáš.** *Dějiny Iráku.* Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-249-8.
- GRAYSON, Albert, Kirk.** *Assyrian and Babylonian Chronicles.* Winona Lake : Eisenbrauns, 1975. ISBN 978-15-7506-049-1.
- HELLER, Jan.** *Starověká náboženství: Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu.* Neratovice : Verbum, 1988. ISBN 978-80-903920-2-1.
- HERODOTUS.** *The history of Herodotus.* New York : D. Appleton & Company, 1859.
- KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ, Evelyn.** *Starověký Babylon.* Praha : Vyšehrad, 1983.
- KLÍMA, Josef.** *Společnost a kultura starověké Mezopotámie.* Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- KUHRT, Amélie.** *The Anciant Near East c. 3000-330 BC.* New York : Routledge, 1995. ISBN 978-04-1501-353-6.

LANGDON, Stephen. *Die Neubabylonische Königsinschriften.* Leipzig : J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1912.

McCALL, Henrietta. *Mesopotamian Myths.* London : British Museum Press, 1990. ISBN 97-8071-4120-63-8.

van de Mieroop, Marc. *Dějiny starověkého Blízkého východu: okolo 3000-323 př. Kr.* Praha : Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1832-8.

MOUKARZEL, Kabalan. The Religious Reform of Nabonidus: A Sceptical View. In Geller, M. J. (ed.). *Melammu: The Ancient World in an Age of Globalization.* Berlin: epubli, 2014. ISBN 978-3-945561-00-3.

NOVÁKOVÁ, Nea., PECHA, Lukáš., RAHMAN, Furat. *Dějiny Mezopotámie.* Praha : Karolinum, 1998. 80-7184-416-0.

OPPENHEIM, A. Leo. *Starověké Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace.* Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0749-0.

PECHA, Lukáš. *Babylonie.* Praha : Libri, 2006. ISBN 80-7277-137-0.

PROSECKÝ, Jiří. *"Královské knihy" staré Mezopotámie.* Praha : Orientální ústav AV ČR, 1995. ISBN 80-85425-17-3.

ROAF, Michael. *Svět Mezopotámie.* Praha : Knižní klub, 1998. ISBN 80-7176-755-7.

ROY, Christian. *Traditional festivals: a multicultural encyclopedia.* California : ABC-CLIO, 2005. ISBN 1-57607-089-1.

SAGGS, H. W. F. *Babylonians.* Berkley : University of California Press, 2000. 0-520-30333-8.

SCHAUDIG, Hanspeter. *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen.* Münster : Ugarit-Verlag, 2001. ISBN 978-39-2712-075-4.

von SODEN, Wolfram. *The Ancient Orient: An Introduction to the Study of the Ancient Near East.* Michigan : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1994. ISBN 0-8028-0142-0.

Resumé

In my bachelor thesis, *Nabonidus and his role in the historical evolution of Mesopotamia*, I followed up the character of last king of Babylonia and I tried to bring a complete presentment of this ruler and his life.

Nabonidus' origin was not connected to his royal predecessors and he gained the throne owing to revolt which overthrew previous ruler, so Nabonidus was the usurper.

He was influenced by his mother Adad-guppi, who probably was the priestess of moon god Sin in the city of Harran. When Nabonidus became the king, he tried to replace the king of gods, Marduk by Sin, but the society and especially the priests of Marduk were not pleased and started to created significant opposition against Nabonidus.

Nabonidus was the great builder and he was interested in archaeology and history. In every temple, which he was restoring, he found the deed of foundation from the king, who built the old building up. For example he found the document from Naram-sin, the Akkadian king. He had rebuilt the temple of Sin in Harran, which was destroyed by Medes and developed the city around it again.

However, the economic crisis convulsed by Babylonia and the famine occurred. Maruk's priests provoked society to rebellions and people believed them, that famine and crisis is Nabonidus' fault, because he rejected the true king of gods and appointed Sin, god, whom nobody knows.

Nabonidus tried to deal with the crisis by the establishing contacts in newly conquered areas but he was not successful. He left Babylon and moved to the oasis Tayma, where he built new royal residence and stayed there for long years, while his son and crown prince reigned in the capital, Babylon.

At this time, the Cyrus the Great defeated Medes, empowered their land and established the Persia. Nabonidus perceived the threat and returned to Babylon to prevented Cyrus to conquer the city. Nevertheless, the Cyrus (according to his inscriptions) entered the city without fighting and inhabitants welcomed him with joy and jubilation.

Generally accepted theory says that both armies clashed near the town Opis, where Cyrus won and spread his empire of Babylonia. What happened to Nabonidus

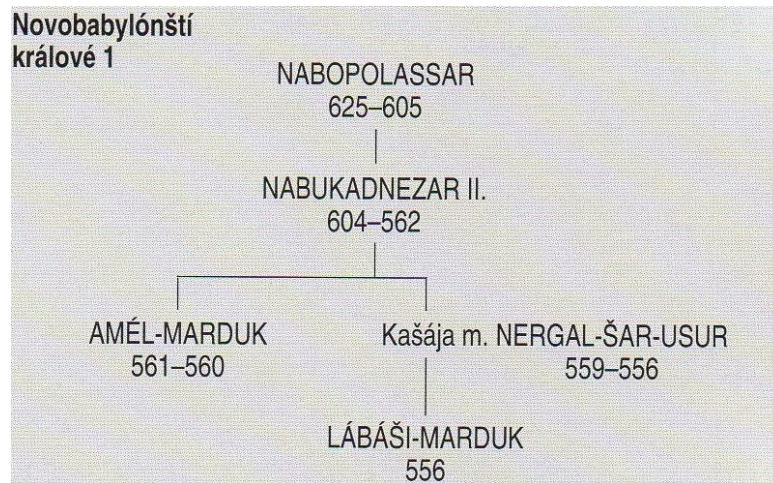
and his son is not known. There are many theories about destiny of last king of Babylonia and his crown prince. One says that they were killed both. Other brought better version of the end of Nabonidus – perhaps Cyrus gave to Nabonidus some territory in the south of Iran and he reigned there as the governor. Actually we do not know how was the last chapter of history of Babylonia and its rulers finished.

Seznam příloh

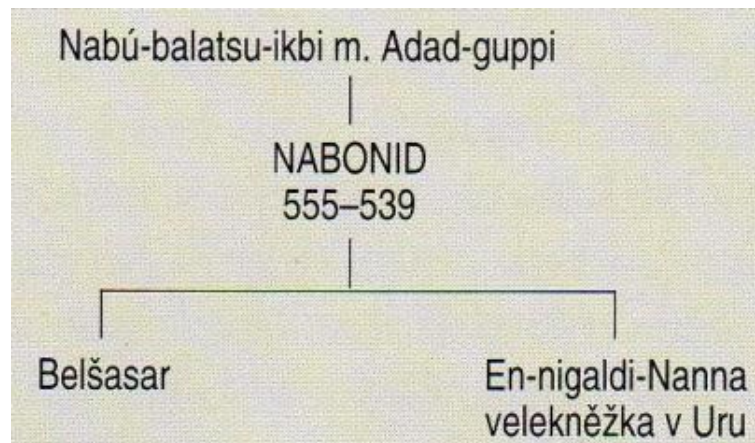
1. Novobabylonská dynastie: Nabonidovi předchůdci.
(ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 199.)
2. Nabonidův rodokmen.
(ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 201.)
3. Reliéfní vyobrazení babylonského krále, zřejmě Nabonida. V horní části stély lze vidět tři nebeská tělesa – měsíc, slunce a planetu Venuši, což jsou symboly božstev Sína, Šamaše a Išтары, bohyně války.
(ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 201.)
4. Mapa Blízkého východu v období novobabylonské říše.
(ROAF, M. *Svět Mezopotámie*. s. 203.)
5. Dnešní podoba Kýrova cylindru.
(FINDEL, I. *The Cyrus Cylinder: The King of Persia's Proclamation from Ancient Babylon*. s. 8.)

Přílohy

1. Novobabylonská dynastie: Nabonidovi předchůdci.

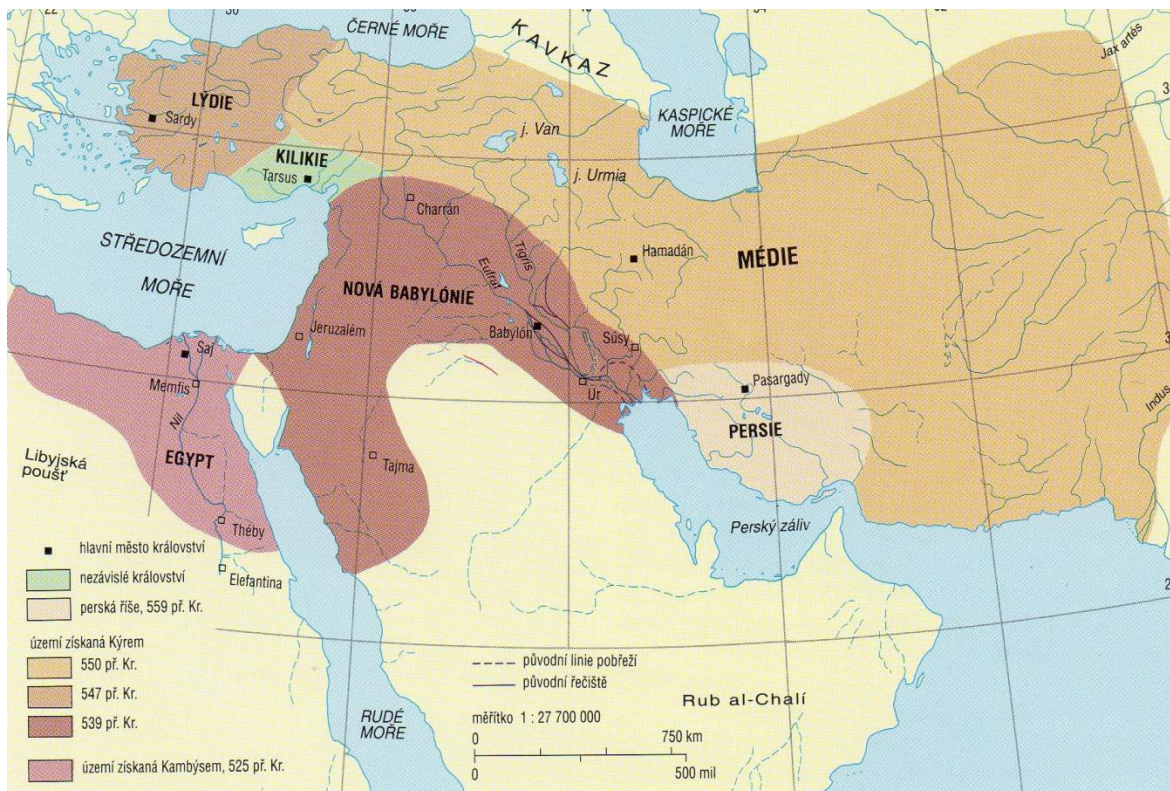
2. Nabonidův rodokmen.

3. Reliéfni vyobrazení babylonského krále, zřejmě Nabonida. V horní části stély lze vidět tři nebeská tělesa – měsíc, slunce a planetu Venuši, což jsou symboly božstev Sína, Šamaše a Ištary, bohyně války.

4. Mapa Blízkého východu v období novobabylonské říše.

5. Dnešní podoba Kýrova cylindru.

